

О. С. Шальмін, О. М. Разнатовська ОСОБЛИВОСТІ ЦИТОКІНОВОГО ПРОФІЛЮ У ХВОРИХ НА ХІМІОРЕЗИСТЕНТНИЙ ТУБЕРКУЛЬОЗ ЛЕГЕНЬ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ТИПУ СПЕЦИФІЧНОГО ПРОЦЕСУ

Запорізький державний медичний університет

Мета: виявити особливості цитокінового профілю у хворих на хіміорезистентний туберкульоз легень (ХРТБ) в залежності від типу специфічного процесу.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження цитокінового профілю проводили на початку лікування в 60 хворих на ХРТБ. Значення аналогічних показників порівнювали з такими в 30 здорових добровольців. Середній вік хворих на ХРТБ склав $(42,6 \pm 1,6)$ років. Чоловіків було 47 (78,3 %), жінок 13 (21,7 %). За типами специфічного процесу хворих на ХРТБ на вперше діагностований туберкульоз легень (ВДТБ) було 24 (40,0 %), з рецидивами специфічного процесу (РТБ) — 18 (30,0 %) та з хронічним процесом (ХТБ) — 18 (30,0 %).

Дослідження рівнів інтерлейкінів IL-2, IL-6, IL-4, IL-10 та туморнекротичного фактору альфа (TNF- α) у сироватці крові проведено методом твердофазного імуноферментного аналізу за допомогою наборів "Ani Biotech Oy, Orgenium Laboratories Busines Unit" (Finland), пкг/мл. Результати дослідження оброблені сучасними методами аналізу на персональному комп'ютері з використанням статистичного пакету ліцензійної програми «STATISTICA® for Windows 6.0» (Stat Soft Inc., № АХХR712 D833214FAN5).

Результати та їх обговорення. Серед клінічних форм переважав інфільтративний туберкульоз — у 32 (53,3 %), ($\chi^2 = 12,9$; $p < 0,005$). Дисемінований встановлено в 12 (20,0 %), фіброзно-кавернозний — в 16 (26,6 %). Деструктивний процес у легенях та бактеріовиділення діагностовано у всіх хворих (100,0%). Встановлено профілі резистентності МБТ: монорезистентність — у 8,3 %, полірезистентність — у 35,0 %, мультирезистентність — у 26,7 %, розширена медикаментозна резистентність — у 30,0 %.

При аналізі цитокінів виявлено вірогідне зростання TNF- α при ВДТБ у 52,2 рази ($p < 0,02$), при РТБ — у 53,3 рази ($p < 0,02$), при ХТБ — у 19,5 рази ($p < 0,005$); IL-6 при ВДТБ у 28,3 рази, при РТБ — у 24,0 рази ($p < 0,005$), при ХТБ — у 11,9 рази ($p < 0,005$);

IL-2 при ВДТБ у 2,7 рази ($p < 0,04$), при РТБ — у 1,6 рази, при ХТБ — у 3,2 рази ($p < 0,05$); на тлі підвищення IL-4 при ВДТБ у 3,5 рази, при РТБ — у 1,6 рази та IL-10 при ВДТБ у 8,9 рази, при РТБ — у 6,4 рази ($p < 0,02$), при ХТБ — у 4,7 рази ($p < 0,05$). У хворих на ХТБ: TNF- α був вірогідно нижчим по відношенню до ВДТБ та РТБ у 2,6 та в 2,7 рази, відповідно; IL-6 в 2,4 рази по відношенню до РТБ; IL-2 — в 1,9 рази по відношенню до РТБ.

Про стан балансу раннього й пізнього прозапальних цитокінів до протизапальних дозволило судити розрахунок коефіцієнтів TNF- α /IL-10 та IL-6/IL-10. Встановлено, що незалежно від типу процесу в усіх хворих спостерігався дисбаланс цитокінів з переважанням продукції TNF- α .

Проведено аналіз кореляційних зв'язків між цитокінами. Встановлено вірогідно високі прямі кореляційні зв'язки при ВДТБ між TNF- α та IL-6 ($r = 0,689$; $p < 0,001$), IL-4 ($r = 0,675$; $p < 0,001$) та IL-10 ($r = 0,696$; $p < 0,001$); IL-6 й IL-4 ($r = 0,991$; $p < 0,001$) та IL-10 ($r = 0,996$; $p < 0,001$); IL-4 та IL-10 ($r = 0,993$; $p < 0,001$). При РТБ між: TNF- α та IL-6 ($r = 0,899$; $p < 0,001$), IL-4 ($r = 0,934$; $p < 0,001$) та IL-10 ($r = 0,930$; $p < 0,001$); IL-6 й IL-4 ($r = 0,869$; $p < 0,001$) та IL-10 ($r = 0,877$; $p < 0,001$); IL-4 та IL-10 ($r = 0,956$; $p < 0,001$). При ХТБ між: TNF- α та IL-10 ($r = 0,488$; $p < 0,05$); IL-6 та IL-10 ($r = 0,944$; $p < 0,001$). Так, при всіх типах визначалась вірогідно висока сильна пряма кореляція між раннім і пізнім прозапальними цитокінами (TNF- α і IL-6) й протизапальними цитокінами (IL-4 і IL-10).

Висновки. У всіх хворих на ХРТБ переважав гуморальний тип імунітету. Найбільш глибокі порушення зафіксовано серед хворих з ВДТБ та РТБ з найвищими показниками TNF- α , IL-6 та IL-10, вираженим дисбалансом цитокінів з переважанням продукції TNF- α , вказуючи не лише на переважання гуморального імунітету, але й на прогресування активності специфічного процесу. У хворих на ХТБ прогресивне зниження TNF- α вказувало на утворення фокального некрозу та поширення фіброзу.

О. С. Шальмін, Р. М. Ясінський, О. А. Растворов КОНЦЕНТРАЦІЯ α_1 -АНТИТРИПСИНУ У ПЛАЗМІ КРОВІ ХВОРИХ НА ВІЛ/СНІД-АСОЦІЙОВАНИЙ ТУБЕРКУЛЬОЗ ЛЕГЕНЬ

Запорізький державний медичний університет

Одним із головних інгібіторів протеїназ крові є α_1 -антитрипсин (α_1 -АТ). Активний туберкульоз легень супроводжується підвищенням рівня α_1 -АТ, який є маркером прогресуючого перебігу туберкульозу легень. Високий рівень α_1 -АТ свідчить про наявність вираженої протеолітичної агресії. В той же час подальше зниження рівню α_1 -АТ вказує на несприятливий перебіг туберкульозу в результаті розвитку дефіциту захисних механізмів.

Мета роботи. Визначити рівні α_1 -АТ у хворих на вперше діагностований туберкульоз та рецидив туберкульозу серед ВІЛ-інфікованих пацієнтів та встановити особливості його розподілу в залежності від перебігу ко-інфекції, клініко-лабораторних та рентгенологічних показників при ко-інфекції.

Матеріали та методи. Обстежено 51 пацієнта, які лікувалися в Запорізькому обласному протитуберкульозному клінічному диспансері та 18 практично здорових осіб. Хворих роз-

поділено на 4 групи. 1 групу склали 19 хворих на вперше діагностований ВІЛ/СНІД-асоційований туберкульоз легень (ВДТБ/СНІД), 2 групу — 17 хворих на вперше діагностований туберкульоз легень (ВДТБ), 3 — 7 пацієнтів з рецидивом туберкульозу при ко-інфекції (РТБ/СНІД), 4 — 8 хворих на рецидив туберкульозу (РТБ). Використовували клінічні, рентгенологічні, мікробіологічні, лабораторні та біохімічні методи досліджень. Ступінь інтоксикації визначали за клінічними (загально-інтоксикаційні симптоми) та біохімічними показниками: рівнями тимолової проби, сіромукоїдів, С-реактивного білку, ревматоїдного фактору, АСЛО, альбуміну та білкових фракцій. Рівні CD₄₊-клітин та α_1 -АТ визначали методом імуноферментного аналізу. Для визначення α_1 -АТ використовували набір Immundiagnostik. Статистичну обробку матеріалів проводили з використанням програми Statistica Stat soft inc 8.0.360.

Результати дослідження. Встановлено підвищені рівні

α_1 -АТ у хворих всіх груп порівняно з контролем: $527,8 \pm 75,6$ мг/дл при ВДТБ/СНІД ($p < 0,0005$), $470,9 \pm 71,1$ мг/дл при ВДТБ ($p < 0,001$), $405,1 \pm 97,5$ мг/дл при РТБ/СНІД ($p < 0,01$) та $509,8 \pm 125$ мг/дл при РТБ ($p < 0,005$) проти $221,2 \pm 16,8$ мг/дл при контролі.

У пацієнтів з ВІЛ/СНІД-асоційованим туберкульозом при вираженому інтоксикаційному синдромі рівень α_1 -АТ перевищував показник хворих зі слабо вираженою або відсутньою інтоксикацією: $607,4 \pm 77,7$ мг/дл проти $282,1 \pm 47,6$ мг/дл відповідно ($p < 0,01$).

Виявлено відмінності у рівнях α_1 -АТ залежно від поширеності туберкульозного ураження. При поширеному ураженні легеневої тканини концентрація α_1 -АТ становила $756,4 \pm 136,4$ мг/дл і перевищувала таку при обмеженому туберкульозі — $334,5 \pm 68,2$ мг/дл ($p < 0,01$). У випадках поширеного ураження

з деструкціями спостерігалася тенденція до зниження концентрації α_1 -АТ — $498,1 \pm 93,4$ мг/дл.

Встановлено зв'язок між концентрацією α_1 -АТ в плазмі крові та рівнем CD_{4+} -клітин ($r = + 0,8$; $p < 0,05$). Достовірна різниця в рівнях α_1 -АТ хворих з ко-інфекцією з рівнем CD_{4+} -клітин менше 100 порівняно з іншими пацієнтами: $319,6 \pm 32,7$ мг/дл проти $612,1 \pm 85,8$ мг/дл ($p < 0,05$).

Висновки. При ВІЛ/СНІД-асоційованому туберкульозі легень зростає концентрація α_1 -АТ в плазмі крові пацієнтів, переважно при вираженому інтоксикаційному синдромі та поширеному туберкульозному ураженні. При вираженому імунodefіциті та появі розпаду в легенях відбувається зниження концентрації α_1 -АТ, що свідчить про виснаження компенсаторних можливостей організму.

О. С. Шевченко, О. І. Чопорова

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ КОМПЛЕКСНОЇ АНТИМІКОБАКТЕРІАЛЬНОЇ ТЕРАПІЇ ХВОРИХ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ ЛЕГЕНЬ ЗА ДАНИМИ ВНУТРІШНЬОПЕЧІНКОВОЇ РЕОВАЗОГРАФІЇ

Мета: проаналізувати вплив змін внутрішньопечінкової гемодинаміки (ВПГ) на переносимість та ефективність лікування хворих на вперше діагностований туберкульоз легень (ВДТЛ). Для цього були співставлені результати реовазогепаграфічного обстеження (РВГО), частота токсичних й алергічних побічних реакцій (ПР) та ефективність лікування хворих на ВДТЛ.

Матеріали й методи. Під спостереженням було 89 хворих на ВДТЛ, переважно з інфільтративною формою у фазі розпаду, чоловіки (87 %), середній вік ($39,3 \pm 4,7$) років, які отримували стандартну антимікобактеріальну терапію (САМТ). Проаналізовано мікробіологічні й рентгенологічні методи оцінки ефективності лікування, а також клінічні ознаки та лабораторні маркери переносимості терапії.

Результати та їх обговорення. За даними РВГО виявлено два типи порушень ВПГ. У 41 (46,0 %) пацієнта виявлена гіпокінетична дистонія судин печінки (ДСП), у 32 (36,0 %) пацієнтів — гіперкінетична ДСП, причому перший тип порушення ВПГ відповідав більшій активності ВДТЛ. Ймовірність виникнення ПР на фоні САМТ залежала від стану ВПГ. Токсико-алергічні ПР при гіперкінетичній ДСП виникали у ($15,60 \pm 0,06$) % хворих, що в 2,1 рази частіше ($p < 0,05$), ніж при гіпокінетичній ДСП. Токсичні реакції виникали при гіпокінетичній ДСП у ($26,82 \pm 0,07$) % хворих, що в 1,5 рази частіше ($p < 0,05$), ніж при гіперкінетичній ДСП. Алергічні реакції виникали при гіперкінетичній ДСП у ($21,80 \pm 0,07$) % хворих, що у 1,5 рази частіше ($p < 0,05$), ніж при гіпокінетичній ДСП. Встановлено, що зміни ВПГ впливають на ефективність САМТ: при гіпокінетичній ДСП виликуван-

ня туберкульозу легень досягнуто майже в 2 рази менше, ніж при гіперкінетичній ДСП. Найбільш інформативними показниками РВГ для оцінки ураження судинного русла печінки є інтервал В-D (час максимального кровонаповнення печінки), ПТСД (периферійний тонус судин середнього та дрібного калібру), As/Ad (співвідношення амплітуд анакроти/катакроти реографічної хвилі).

Висновки: У 46 % хворих на вперше діагностований туберкульоз легень виникає гіпокінетична дистонія судин печінки, у 36 % хворих — гіперкінетична дистонія цих судин. Перший тип дистонії судин печінки відповідає більшій вираженості бронхолегеневих ознак і симптомів інтоксикації, занедбаності туберкульозного процесу.

Гіперкінетична дистонія судин печінки сприяє виникненню токсико-алергічних й алергічних побічних реакцій, а гіпокінетична дистонія судин печінки сприяє розвитку токсичних побічних реакцій на фоні антимікобактеріальної терапії.

Ефективність лікування хворих на вперше виявлений туберкульоз легень при гіпокінетичній дистонії судин печінки в 2 рази менша, ніж при гіперкінетичній дистонії цих судин, що потрібно враховувати при складанні індивідуального режиму комплексної терапії.

4. Найбільш інформативними показниками реовазогепаграфії є інтервал В-D (час максимального кровонаповнення печінки), ПТСД (периферійний тонус судин середнього та дрібного калібру), As/Ad (співвідношення амплітуд анакроти/катакроти реографічної хвилі).